

Х. ПОЛЕНАКОВИЌ

ТРИ ПРИЛОГА ЗА ЗАПОЗНАВАЊЕТО НА БРАКА МИЛАДИНОВЦИ

1. Хрватскиот печат за престојош на Константина Миладинов во Гаково и Загреб и за шекош на печатењето на Зборничкош од народни песни, како и за крајош на браќаша Миладиновци

I

Соопштувајќи некои нови податоци во врска со престојот на Константина Миладинов во Загреб и за денот кога беше допечатен Зборникот од народни песни на браќата Миладиновци, напомним дека главните вести од хрватскиот печат по односнине прашања ќе ги објавам одделно¹⁾. Тоа го чинам со овој прилог.

1. Најраната вест, што мене ми е позната, од хрватскиот печат, зборува за бавењето на Константин Миладинов во Гаково. Веста е објавена во весникот „Pozor“, бр. 67 од 19 просинца 1860 г. Во дописот се зборува за свечената прослава на стогодишнината од смртта на Андрија Качиќ-Миошиќ. По повод оваа прослава, во гаковската црква, после службата, одржал „stari nam znanac na književnom polju Piја Okrugić prekrasno slovo“. — Како особена новост дописникот на „Pozor“ ѝ соопштува на читачката јавност за бавењето и работата на Константина Миладинов во Гаково.

„Novina, ako vam nebude već starina, kod nas je to, da ovdje već dulje vremena boravi bugarski pisac Konstantin Miladenov, pripravlja bugarske narodne pjesme za tisk, a na trošak našega Mecene. Taj će glas sigurno mnoge našince obveseliti, osobito ako primjetimo, da pisac nepoznate riječi bugarske tumači naškim, u kojem ga poslu njekoliko slabackih ruku naše

¹⁾ Местото на браќаша Миладиновци во историјата на македонската книжевност, „Современост“, год. II, св. 1—2, стр. 1—20; и во книгата Страници од македонската книжевност, стр. 180—200, особено стр. 199; и Настојувања браќаша Миладиновци да напишаат македонска граматика“, Македонски јазик“, 1952, св. 1—2, стр. 22—29, и особено стр. 27;

mladeži podpomaže, kolika korist odtud i manje vještīm našincem, a i braći bugarskoj“.²⁾

Макар дека е веста без некои прецизности, што нас би не интересирале, од неа се дознава до каде дошла работата околу средувањето, препишувањето и редактирањето на Зборникот од народни песни. Особено е важен податокот за тоа дека, во моментот — дописката е датирана на 14 просинац — се работело на изработувањето на речникот, што треба да претставуваше завршна работа околу припремањето на ракописот за печат. Месец дена по оваа дописка Константин веќе, заедно со Штросмајера, беше во Загреб и се токмеше да го предаде Зборникот во печат. Од дописката се дознава, не наполно прецизно, кои раце имале удел во составувањето хрватскиот дел од речникот: На Константина му помагале „nјekoliko slabackih ruku naše mladeži“, значи неколку ученици од Гаковската семишарија, во која што живееше нашиот поет.

Оваа вест од „Pozor“ ќе ја преземе „Даница“ од Нови Сад, и со неа ќе се обавести српската читачка јавност за престојот и работата на Константина во Гаково:³⁾ „У Гакову је Бугарин Константин Младенов, који спрема за штампу бугарске народне песме, које ће издати велики мецена, преосв. бискуп г. Штросмајер.“ — Очигледно е писарска грешка замената на презимето Миладинов со Младенов!

2. Втората вест што ја сретнувам во „Pozor“ е објавена во бр. 11 за 1861, од 14 сиечња (јануари). Меѓу „домашните“ вести се зборува за тоа дека „preksinoć stiže u Zagreb preuzv. g. biskup djakovački“. Станува збор за пристигањето на Штросмајера во Загреб, каде што започнуваше со работа банската скупштина на којашто Штросмајер присуствуваше како нејзин член. Заедно со Штросмајера пристигна во главниот град на Хрватска и нашиот поет. Во истиот број на весникот има дописка од Гаково — датирана со 9 сиечњак 1861 г. Во овој допис се зборува за одењето на Константин од Гаково за Загреб.

„Danas se prašta s Djakovom čestiti naš Bugarin Konstantin Miladinov (pečatna greška: Miladevov). Koji dan će stići u Zagreb; jer je tu odlučio Mecena tiskati ne knjigu, već čitavu knjižurinu od jedno hiljadu bugarskih narodnih pjesamah. — Kako vidite neizmјerna stečevina za parložinu bugarske književnosti.

Sutra će . . . biskup krenuti u Zagreb.“

Дописот го потпишал „-иљушка“. Можеби е тоа книжевникот Илија Округиќ?

²⁾ „Pozor“, Загреб, год. I, 1860, бр. 67 од 19 просинца (уредник Славољуб Врбанчиќ);

³⁾ „Даница“. Лист за забаву и књижевност, Нови Сад, I, 1860 (уредник Ђорђе Поповиќ).

3. За пристигањето на Константина во Загреб, релативно, доста опширно се пишува во „Narodne novine“, год. 27, бр. 15 од петок, 18 сиечња 1861 г. во рубриката „Slavjanske viesti“, како прва вест се дава соопштението за пристигањето на Константина во Загреб.

„Prispio je u Zagreb *Konstantin Miladinov*, Bugar, da dade tiskati *narodne pjesme bugarske*, koje je hvale vrijednom revnošću sa svojim bratom Dimitrijem sabrao. To je mlad, učtiv i izobražen čoviek, koji je mnogo godinah u starodrevnoj Atini, kao i svetoj Moskvi boravio zanimajući se ozbiljnim naukama. On sam, kao izdavatelj spomenutih pjesamah, kaže u svojem oglasu, da je trideset godinah prošlo, što se počela razvijati narodna književnost u Bugarskoj i što je ugledalo nekoliko narodnih pjesamah na različitim miestima bieli svijet. No to nije moglo nikako zadovoljiti narodnim željama, jer se nisu time odkrile sve te riedke dragocienosti narodne poesije. Zato naumi izdati podpunu zbirku, da se doskoči dosadašnjem nedostatku i da spozna slavjanski narod blago, kojim se pred cijelim svijetom ponositi može. — Ova dva brata bave se već više od šest godina sabiranjem rečenih pjesama po zapadnoj i iztočnoj Bugarskoj. Ova knjiga već se tiska i doći će po prilici za tri mieseca u sviet. Sadržavat će do 700 pjesamah na 25—30 tabakah. Predplatna ciena joj je 2 for.

Preporučujemo ovo važno i liepo dielo slavjanskoj braći, moleći ih, da u svojim listovima priobče ovu viest, da nadje dovoljnu podporu, kao što zaslužuje tim većma što je skorčano s nemalim žrtvama.“

Од дописот се гледа дека известувачот-дописникот бил добро запознат со работите околу Константина и Зборникот од народни песни. Описот што се дава на Константина, макар да содржи една конвенционална нота, сепак ни зборува за пријатниот впечаток што го добивал собеседникот на нашиот поет.

Во наставакот на оваа вест се дава соопштение дека во прилог на весникот, на посебен лист, се дава и „Огласот“, за коешто се соопштува:

„Današnjem broju Narodnih Novinah priklopljen je Oglas predbrojenja na „narodne bugarske pjesme“ sakupljeni po braći Dimitriji i Konstantinu Miladinovcima.“⁴⁾

„Огласот“ —повикот на претплата на Зборникот од народни песни познат е од „Дунавски лебед“, а го имаме препечатено неколку пати на разни места, меѓудругото и во Сочиненијата на браќата Миладиновци⁵⁾. Во комплетите на Народне новине, што ги имаат разните библиотеки во Загреб,

⁴⁾ „Narodne novine“, Загреб, год. XXVII, 1861 (уредник Љ. Гај);

⁵⁾ Браќа Миладинови, Сџчнения, Софија, 1939, Хемусъ (ред. Н. Табаков), стр. 61—62;

Гаково, и некои други места во Хрватско, не е зачуван „Огласот“. Но тој извикал интерес кај разни редакции на весници и списанија, и тие се огласиле со разни свои дописки.

4. Релативно најповеќе вести за Константина и за Зборникот од народни песни донесе „Naše gore list“. Во број 3, од 25 сиечња 1861 г., во рубриката „Славјанске виести“, неделникот „Наше горе лист“ објави опширна дописка за пристигањето на Константина во Загреб:

„Sa preuzvišenim gosp. biskupom djakovačkim stigao je onomad ovamo mladi bugarin, Konstantin Miladenov te ostaje kod nas dotle, dok mu budu štampane narodne pjesme bugarske, sabrane njim i bratom mu Dimitrijem, učiteljem u Bugarskoj. Konstantin je svršio visoke nauke u Moskvi, gdje je u to ime boravio tri godine danah. Nadamo se dakle, da je kao čovjek prosvjetljen pri sabiranju tih pjesamah postupio onom točnošću i savestnostju, koja se kod takovih poduzetjah nemože dosta priporučiti i našincem. Po izišavšem oglasu i pozivu na predplatu bavila su se vriedna bratja sakupljanjem toga narodnoga blaga punih šest godinah po raznih okolicah prostrane Bugarske, podje im za rukom izvaditi iz živih ustiuh narodah do 700 pjesama, koje kada se natiskaju, sačinjavati će prvu podpuniju sbirku bugarskog narodnog pjesništva. Osim pjesamah biti će dodani djelu i opisi različitih narodnih običajah, zatim poslovice, zagonetke, narodne tradicije itd., prikazat će nam se dakle u tom djelu, kako no u njekom zrcalu, podpun duševni život naše bratje Bugara. Nadamo se da će ne samo jugosloveni, kao rođena bratja, nego i ostali slavjanski sviet s veseljem pozdraviti ovo književno poduzetje, koje će nas upoznatí поближе s ovom zanimivom granom našega naroda i s tajnama njegova duševnoga živovanja. Pjesme te biti će kao njekom živom kopčom, koja će duševno užje spojiti zabalkansku našu bratju sa ostalim rodом slavskim. Osobito za nas jugoslavene biti će zanimivo sravnjivati te pjesme s našim; i zavirivši nješto malo u golemi rukopis, uvjerismo se, da će se čitati kod nas s veseljem i lahkočom, koja će mnogoga ugodno zateći. Da se pako uklone i one male zapreke, koje bi našinca u čitanju tih pjesamah priečile, dodati će marljivi izdatelj djelu svomu slovar, u kom će biti protumačene sve manje poznate rieči. Tim će učiniti veliku uslugu svomu čitateljstvu, koga mu neće manjkati ni kod nas, ni drugdje.

Djelo će se štampati u narodnoj tiskarnici dra Ljud. Gaja na vele krasnoj artiji, u velikoj osmini, u dva stupca, i biti će ga od prilike 25—30 tabakah. Ciena mu je stavljena 2 fr. a. v. Nedvojeći da će se važnost toga novoga književnoga pojava uvažiti svuda po svojoj vriednosti, molimo svu onu gospodu, koja budu pozvana i zamoljena, da nežale truda oko revna sabiranja predplatnikah. Deseti im je iztisak na dar.

Kao što svim velikim narodnim poduzetjem stoji od nekog vremena kod nas na čelu jedan upravo samim bogom poslani muž, tako se ni ovo nije moglo izvesti bez njegove velikodušne podpore. Svatko će ga srcem naslutiti, a mi ćemo ga, da mu se i opet ori slava po svoj prostranoj Slaviji, iz svega glasa imenovati: Bog nam poživio našega velikoga biskupa, prvoga dobrotvora svega naroda J. J. Strossmajera! Njegovim će se znatnim troškom djelo štampati, i on je bio, koj je mladajhna književnika iz daleke domovine k sebi pozvao, za dugo vremena gostoljubivo i velikodušno držao, i bez koga ovo važno djelo nebi bilo jamačno nikada ugledalo biela svieta. Bog mu platio.“⁶⁾

Макар дека овој допис е предизвикан од предходниот повик и „Огласот“ што е објавен во „Народне новине“, во него има доста нови детали, што ги нема во досега приведените вести од хрватскиот печат. Во овој допис се даваат и такви вести, што можат да фрлат и нова светлина на разни прашања, како што се прашањето за односот Штросмајер-Константин, за тоа каде, во која печатница, започнал да се печати Зборникот од народни песни (се знае дека беше напечатен во печатницата на А. Јаќиќа, а не во таа на др. Људевита Гаја) и др.

После оваа вест „Наше горе лист“ редовно ќе дава вести за текот на печатењето на Зборникот. Така во бр. 15, од 25 свибња, стр. 124: „Bugarske narodne pjesme biti će doštampane oko polovine mjeseca lipnja“ (оваа вест ќе ја преписат и „Narodne novine“ бр. 125 од 3 липња 1861.); потоа, во бр. 18 од 25 липња се дава важно соопштение, од кое што прецизно се дознава за денот кога Зборникот на браќата Миладиновци излегол од печат:

„Juče su dovršene u Jakićevoj tiskarni „Pjesme bugarske“ izdane troškom preuz. g. biskupa Strossmajera od Miladinova. Izdanje je veleugledno i upravo gospodsko. Tom prigodom umoljavamo od strane izdavateljve onu gospodu, koja su dobrostivo kupila predplatnike na to dijelo, da mu čim prije i novce poslati izvole.“⁷⁾

Во идниот број 19 „Наше горе лист“ го донесува дописот што веќе го објавив во „Македонски јазик“.

⁶⁾ „Naše gore list“ — Zabavno-poučni časopis I, 1860, (уредник Мије Крешиќ);

⁷⁾ Во „Prilog k Narodnom listu broja 3“ ((Задар), веднаш по веста за апсењето на Константина, се бележи:

„Piesnička diela — Bulgarski Narodni piesni — od bratje Miladinovci, u Zagrebu — u knjigopečatnji Jakića — liepa i golema zbirka, i mislim najprva, piesamah, običajah, poslovičah, i pripoviedakah bugarskih. Krasno izdanje o trošku Jugoslavenskog Mecene.“

Библиографска белешка има и во „Vila sinjega morja“, Senjska reka, од 14 kolovoza 1861.

Сва се главните вести што ги објави хрватскиот печат, а во коишто се зборува за престојот на Константина во Хрватско и за текот на печатењето на Зборникот. Покрај овие вести има и неколку поситни што сум ги забележил, објавени во загрепските, односно провинциските листови. Вестиве од хрватскиот печат, минувале кај Србите⁸⁾, кај Словенците⁹⁾, кај Чесите¹⁰⁾ и, видовме, кај Бугарите (во „Дунавски лебед“).

II.

Интересот на хрватскиот печат за судбината на Константина Миладинов не се завршува со наведените главни вести од хрватскиот печат. Напротив, во хрватскиот печат, повремено, се сретнуваат вести, во коишто се следи животниот пат на Константина, до неговиот крај.

Така „Pozor“, во бр. 225 од 1. листопада 1861 г. донесе дописка со заглавие: „Нова жека са Балкана“, во којашто се зборува за апсењето на Миладинов:

„A. Š. Pogano mezimče svete aliance, koje doji prem umiruće medjunarodni jal europejski, pokazalo je novim činom, kako prijanja pod novim sinom prorokovim uz spasonosne reforme.

Prva zadaća je vlade, da uzdrži mir u krajini, a služe visoke porte držec se toga načela stvoriše fактично zakon i to zločin tiskanja narodnih pjesamah.

Nije to pusta šala, već živa istina. Znano je našemu občinstvu da je prije njeколко vremena bugarski rodoljub Miladinov pomoću našega Štrosmajera dao tiskati do 700 bugarskih narodnih pjesamah, te je tako izneo na svijetlo silu zlata iz jugoslavenskih gorah pokrivenih rek bi vječnim ledom turskim.

⁸⁾ „Даница“, II, 1861, бр. 17 од 20 јунија, стар стил, соопштува дека се напечатени народните песни — Зборникот на Миладиновци;

⁹⁾ NOVICE gospodarske, obertniške in narodne, Ljubljana god. XIX. Br. 11 од 13. марта 1861. Str. 90.

Под насловот „Slovanska književnost“

„V Zagrebu napravljata Miladinova za natis do 700 narodnih pesem, nabranih po Makedonii in po Bugarskem; dodani so popisi šeg, pregovori, uganjke, narodne pripovedi itd.

Konstantin Miladinov, kakor „Naše gore list“ pripoveduje, po svitlem škofu Štrosmajer-ju k njemu pozvan, prišel je ž njim vred v Zagreb, kjer se delo že tiska. Omenjene novine dodale so oglasu opombe sledeče: „Nadamo se, da će ne samo Jugoslaveni kao rodjena bratja, nego i ostali slavjanski svet s veseljem pozdraviti ovo književno poduzetje, koje će nas upoznati поближе s ovom zanimivom granom našega naroda i s tajnami njegova duševnoga živovanja. Pjesme te biti će kao njekom živom kopčom (vezilo), koje će duševno užje spojiti zabalkansku našu bratju sa ostalim rodом slavskim“. — Dodano bo nekoliko besed drugim Jugoslavenom manje znanih s prevodom. — Knjiga, 25—30 pol debela in na lepem papirju natisnjena, veljala bo 2 go'd. nov. dn.; plačalo se bo za gotovo knjigo. Podpise nabira tudi prof. J. Macun v Ljubljani. (За овој податак му должам благодарност на д-р Душан Кермаунер, библиотекар во Љубљана (Универзитет. библиотека).

¹⁰⁾ Б. Йоцовъ, Брашя Миладинови въ Чехия, Годишникъ на Соф. Унив., Ист. фил., факултет, кн. XXX, 17.

Veselo pozdravi učeni svijet slavenski taj prvi znatni pojav bugarske knjige.

Povrati se naš miroljubivi brat bugarski u svoju domovinu, da nadari svoje tim krasnim cvietom; ali eto ti rikajućeg lava, gdje obilazi da progutne čovjeka pravедника. Dočekaše јадника u njegovu domu турски kavazi, pa ga tamničari odvedoše put Stambola, da mu sude ili nesude do sudjega дана kao političkomu griешнику . . .“

Набргу по оваа вест, во „Zagrebački katolički list“ бр. 51 од 19 просинца, во наставакот на расправата „Грчка црква и народ бугарски“, што од бр. 46 на тој лист почна да ја објавува познатиот хрватски историчар д-р Фрањо Рачки, се дава, патем, соопштение за апсењето на Константина:

„Mladog Bugarina, poznatoga s narodnih pjesam u Zagrebu ljetos izdatih, Konstantina Miladinova, glasa se, stiže ista sudbina, čiem postavi nogu na zemlju posvjetjenu krvlju svojih otaca“.

Интересантно е, при тоа да се напомене дека во расправата на Рачки е објавен и првиот превод на хрватски јазик на една песна од Зборникот на браќата Миладиновци. Тоа е преводот на песната (бугарска инаку) „Стојан и патрик“, со напомена „Из знамените збирке Константина Миладинова, бр. 81, стр. 113—115“. Преводот е верен, а употребен е во расправата како документација за негативниот став на цариградската патријаршија против бугарската, трновската патријаршија. Кон песната Рачки дал забелешка: „Ova pjesma ide u prvo doba zavoјštene Bugarske Turčinom, ali после падnutja Carigrada“.*)

За апсењето на Константинa пишуваше и „Glasonaša“ од Карловац, во бр. 16 од 23 вељаче 1862 г. Дописката е од Цариград и гласи:

„III. D-m. U Carigradu 12 veljače. Naš narodni mučenik g. Miladinov, sakupitelj „bugarskih pjesamah“ što su troškom preuz. g. Strosmajera još prošle jeseni ugledale биелi sviet, nahodi se sve i dan danas jošte u ledenoj tamnici, a neda se niti s daleka занјушити, како i kada му турски суд . . . ?“

Nj. превзвишеност, наш преславни g. Biskupu Štrosmajer, obratio se je veoma вручom prošnjom на austrisku popečitelјstvo izvanjskih poslah, da nastoji isposlovati mučeniku našem што skorije ослободjenje; nu sve do danas, neima му lieka.“

Интересантна е веста по тоа што известувачот не бил обавестен дека Константин бил веќе мртов, кога тој ја пишувал својата дописка.

*) За интересот што го покажувал Ф. Рачки за браќата Миладиновци дадов уште еден податок во книгата *Страници од македонската книжевност*, 176—177. Во забелешките за овој податок, на стр. 210, од *Страници* . . . испуштена е забелешката бр. 3, којашто објаснува дека Рачки зборува за браќата Миладиновци во својот прилог: *Prinesci za jugoslavensku epigrafiku, Književnik, Zagreb, I, 1864, 490—493.*

За апсењето на Константина соопштува, во една белешка, и задарскиот весник „Il Nazionale“, во својот „Prilog k Narodnom listu broja 3“ од 8 март 1862 г.:

„Kako su se te dvie nemani, Turska i Fanariotska, posestrimile, kako li je Bugarin, medju njimi dosta je doznati da Konstantina Miladinovca čekala je tamna tamnica čak u Stambolu, netom se vrati iz Zagreba s knjigom Bugarskih Piesamah, i to kao s nje tobož krivca osmanskom carstvu i fanariotskoj crkvi.“

Најопширно за смртта на браќата Миладиновци наоѓаме вести во статијата на пријателот од браќата Миладиновци Василиј Чолаков. Во бр. 88 на „Pozor“, од 28 април 1862 г. Чолаков опширно расправа за смртта на браќата Миладиновци, укажувајќи, според неговото мислење, на кривците за таа смрт. Дописката на Чолаков е објавена и во работата на С. Јуринич, Йосифџ Јурај Шросмајерџ, Сборникџ за народни умотворения, наука и книжнина, кн. XXII—XXIII, 1906—1907, стр. 1—71.

2. Кој од браќата Миладиновци бил во Загреб заедно со Константина?

1. За тоа дали во Загреб бил уште некој од браќата Миладиновци, пред престојот на Константина во Загреб, или за време на неговиот престој таму, прв даде некои податоци Владислав П. Алексиев во својата статија за браќата Миладиновци¹⁾. Во надополнетата и исправена статија, напечатена три години подоцна²⁾, Алексиев ги повтори тврдењата изнесени во првата своја работа за браќата Миладиновци. Задоволувајќи се со изјавата дека неговата статија е „повече едно възпроизвеждане на възпоменанията на Миладиновата съпруга баба Митра, като и на възпоменанията на Царева П. Алексиева, родена Димитър Миладинова“, тој, за прашањето што во овој прилог го разгледувам, ни тврди дека Димитрија Миладинов, покрај престојот во Мостар, во тој период, бил и во Загреб. „Тук Димитър Миладинов имал случая да се опознае и сближи с хрватски епископ Шросмајер, който до края на живота му остана негов приятель. С помошца и препоржката на Шросмајера, Димитър пропжтувал голџма часть от југославјанскитџ земи на Австрија, като спрџл за по-дџлго време в Нови Сад и Карловац“³⁾.

1) Д-р Лийска, Димитџтерџ и Константинџ Миладинови, Учителски гласџ, Солунџ, год. II, бр. 13 од 11. I. 1912;

2) Владиславџ П. Алексиевџ, Братя Миладинови, Бџлгарска сбирка, 1915 XXI, 8, стр. 466—478,

3) Бџлгарска сбирка, XXI, 8, стр. 472;

Ова тврдење на Алексиев, дека Димитрија Миладинов бил во Загреб и дека се познавал добро со Штросмајер, ќе го земат и некои други луѓе, што ќе пишуваат, по некој повод, за браќата Миладиновци. Така трудољубивиот фолклорист А. П. Стоилов, во својот „Показалец“⁴⁾ напoлно ќе го пренесе, во предговорот на наведената книга, ова тврдење на Алексиев, проширувајќи го уште со некои детали.

За бавењето на еден од браќата Миладиновци во Загреб, за време престојот на Константина во главниот град на Хрватска, зборува и Минко Фетваџиев⁵⁾, во една своја новинарска дописка од 1937 г. Од дописката на Фетваџиев, којшто — за разлика од постапката на А. П. Стоилов со користењето на изјавата од Алексиев — ги дава сеќавањата на самиот Фетваџиев од времето на неговото живеење во Загреб, во 1892 г., се дознава дека тој ја посетил куќата во којашто живееле браќата Миладиновци, и имал можност да разговара за браќата Миладиновци со нивната бивша „хазјајка“. „При един случај — пишува Фетваџиев — на запознанство со студента Лемаиќ, от испѓтите от него нѓколку пѓсни, обѓрнах вниманието му че сж македонски (български), което тој потвѓрди, че сж от Братя Миладиновци, живѓли нѓкога вѓ Загреб, у негова роднина.“ (к. м.) Студентот Лемаиќ го обавестил Фетваџиев дека на таванот на куќата во којашто живееле браќата Миладиновци, останало доста нивни книги. За тие книги Фетваџиев покажал интерес, и ја посетил куќата на роднината на Лемаиќ. Таму „При запознаването ни (со бившата „хазјајка“ на браќата Миладиновци) възрадована просљта се и разправа за добри дечка Димитриј и Константин Миладиновци, живѓли в пансиона ѝ.“ Според раскажувањето на Фетваџиев, старата домаќица тврдела дека, за време престојот на браќата Миладиновци кај неа, тие „По нѓколку пѓти заминавали и се врќали, но от 30 години не ги видела вече.“ Разѓледувајќи ги двата сандака со книги, што од нив останале — и од некои други станари — Фетваџиев тврдн дека во сандаците имало „ржкописи и много фотографии, между които тѓхни, и на разни лица с фесове по главите.“ Во изнесувањето овие податоци Фетваџиев додава дека имало и знатен број примероци од Сборникот од народни песни на браќата Миладиновци и некои други книги, што ги именува. На разделбата, Фетваџиев

⁴⁾ Антонъ П. Стоиловъ, *Показалецъ на печатенитѣ прѣзъ XIX векъ български народни песни*, II, 1861—1878, София, 1918, стр. 4; Истото тврдење го повторува и во книгата: *Български книжовници ош Македония*, I, София, 1922, 38—39;

⁵⁾ Во книгата: Царевна Миладинова-Алексијева, *Епоха, земја и хора*, София, 1939, стр. 203—204; *Изъ дейностѣта на Братя Миладинови вѓ Загребъ*; М. Арнаудовъ, *Братя Миладинови*, 1943, стр. 286, Заб. 173 — го става во сомнение сеќавањето на старата газда-рица на бр. Миладиновци;

разбра од старата жена дека браќата Миладиновци биле „обичани од владиката Штросмајер, от печатарите Кугел Даич, братя Иванович и др. в които тоже имало книжа.“

За бавењето на браќата Миладиновци во Загреб истиот известувач имал прилика да чуе некои вести и во Крижевци од „стари учител Црквенец“. Во разговорот меѓу учителот и Фетваџиев станало збор и за Зборникот на браќата Миладиновци, по кој повод стариот учител „трогнат започна да расправа за ония времена и за братјата, които не видел вече.“

Од досега изложеното се гледа дека Димитрија бил во Загреб, според Алексејев, за време обиколката по австриските земји, а според Фетваџиев за време престојот на Константина во Загреб. Да видиме колку се точни овие тврдења. Прво е прашањето дали Димитрија бил во Загреб и дали се познавал со Штросмајера и од него бил помогнуван. Во податоците што ни ги даваат Жинзифов⁶⁾ и Шапкарев⁷⁾, објавени релативно брзо по патувањето на Миладинов по Херцеговина, Босна, Срем и Србија, никаде не се споменува патувањето на Димитрија во Загреб и неговото запознавање со Штросмајер. Самиот Штросмајер откако беше обавестен за апсењето на Константина Миладинов, вложувал знатни усилби — и преку дипломатски канали — за да се ослободи Константин. Во објавените документи од австриската Државна архива, и од документите запазени (и објавени) во бискупската архива во Гаково, никаде не се споменува името на Димитрија Миладинов, како човек за кого се зазема Штросмајер, туку само името на Константина Миладинов (да се види: А. Ивић, *Архивска граѓа о југословенским књижевним и културним радницима*, књига треќа, 1780—1894, Београд, 1932, стр. 336—344). Во своите изјави за врските со Константина Миладинов, Штросмајер редовно⁸⁾ зборува за тоа дека лично го знаел и го помагал Константина, а за врските со Димитрија и не станува збор.

Врз основа на овие доводи, можеби дека би смееле да го отврлиме тврдењето на Алексејев (односно на Митра Миладинова) како недоволно документовано.

Дали може да се прими вториот податок, што зборува за престојот на Димитрија во Загреб во време на Константиновиот престој таму, како тврди Фетваџиев?

⁶⁾ К. Жинзифовъ, *Димитриј и Константинъ Миладинови*, во весникот „Денъ“, Москва, за 1862, (бр. 46 и 48, подоцна препечатувано, во целина или во одломци, повеќе пати);

⁷⁾ К. А. Шапкаревъ, *Материали за живојописанието на браќа Х. Миладинови, Димитрија и Константинъ*, Пловдивъ, 1884, и пак истиот во Автобиографијата, печатена во Македонски преглед, III, св. 2, стр. 69 сл.;

⁸⁾ А. Теодоровъ, *Миладиновскииѣ пѣсни и Штросмајеръ*, Перводическо списание, XVI, 1885, стр. 82—85;

Од податоците со коишто засега располагам, тврдењето на Фетваџиев никако не можам да го примам за докажано.

Носејќи го приготвен ракописот од Зборникот за да се напечати во Загреб, Константин пристига во главниот град на Хрватска — доаѓајќи од Гаково, заедно со Штросмајера — на 12 јануари 1861 г. За неговото пристигање во Загреб доста опширно пишува тогашниот загребски и воопшто хрватски печат. Ни во еден допис од Загреб не се споменува присуството на Димитрија во Загреб (или воопшто во Хрватска), макар што за Константина се даваат многу интересантни детаљи (В. за тоа претходниот прилог: Хрватскиот печат за престојот на Константина Миладинов во Гаково и Загреб и за текот на печатењето Зборникот од народни песни итн.) Да престојувал Димитрија во Загреб, кога и Константин, сигурно е дека печатот не би ја пропуштил приликата тоа да го забележи, поготово кога беше познато дека главната заслуга за собраните песни му припаѓа на Димитрија!

Во Загреб Константин Миладинов остана најмалку до 18 јули 1861 год. За тоа време (средината на јануари — средината на јули 1861), како е познато Димитрија е во Македонија. Јануари и февруари се последни месеци на слободен живот на Д. Миладинов. На последниот ден на месецот февруари тој е уапсен, во Струга, и не видел повеќе бел ден. Пред тоа, на 10/22 февруари 1861 г. Димитрија од Струга пишува писмо до браќата Робевци, молејќи ги за услуга, преку нивните трговски канали, да се распрашаат што станало со Константина Миладинова, за кого Димитрија долго време немал никакви вести⁹⁾.

Овие податоци, сметам, доста убедливо зборуваат за тоа дека Димитрија не можел да престојува во Загреб, во времето кога таму бил Константин, зафатен околу Зборникот од народни песни. — Како реков, фактите го отфрлуваат и тврдењето на Фетваџиев (односно „хазјајката“ на Константина) за престојот на Димитрија во Загреб.

2. Од досега изнесеното лесно можеше да се види дека вестите за престојот на Димитрија во Загреб, како ги даваат Алексиев и Фетваџиев, се недокументовани и претставуваат дел од легендата што се создавала во текот на времето околу името на Димитрија Миладинов.

Но ако овие легендарни вести можев лесно да ги оборам со фактите што ѝ се познати на науката, јас веднаш ќе изнесам некои податоци од коишто ќе се види дека воопшто земено, во вестите на Алексиев и Фетваџиев, има

⁹⁾ Братя Миладинови, *Съчинения*, Хемусъ, София, 1943², стр. 31;

едно зрно од вистината, на име дека некои документи зборуваат за тоа оти, за време престојот на Константина во Загреб, таму престојувал некој наш човек кого го сметале за брат на Константина Миладинов!

Следејќи го престојот на Константина во Загреб, и барајќи за тоа податоци во разните загребски архиви, во печатот и, по приватни куќи, јас успеав да дојдам до некои вести што би можеле, не со некаква особена сигурност и прецизност, но сепак би можеле да фрлат извесна нова светлина на ова прашање.

Познато е дека како штитеник на Штросмајера Константин морал да дојде во допир со грко-католиците во Загреб. За тоа ни зборува кусиот податок, што ни го дава „Споменицата“ на Грко-католичкото семениште од Загреб¹⁰⁾, кој вели дека Штросмајер, преку Миладинов, му подарил на Грко-католичкото семениште два егземплара од Зборникот од народни песни на браќата Миладиновци. Прегледувајќи ги архивските книги и библиотеката на Семеништето, јас најдов доказ за наведеното тврдење во Споменицата на Семеништето, и уште еден друг доказ дека Константин бил во блиски односи со Грко-католичкото семениште. Овој доказ е интересантен и во однос на прашањето што во овој прилог се третира.

Во „Zapisnik kupljenih i poklonjenih knjiga Knjižnice Sjem. grko-kat“, под датумот 30. 6. 1861 г., се наоѓа следниот податок“ 2 prim. „Za vječni uspomenu slavjanskog bratstva i uzajamnosti poklonio čitaonici s. b. Kr. [= Sjemenište Biskupije križevačke] Bugarin Konstantin Miladinov s bratom si Gorčelavom. Избраниа изъ Сѡщеннага Писаниа Ветхага и Новага Завѣта; затим од исте книѣге Рјечник“. Книгата што ја подариле Константин и Горчелав (!) била оштетена, без насловниот лист, поради тоа и не се дава заглавието на книгата, туку само еден поднаслов, заглавието на првиот дел од книгата. Всушност книгата што ја подариле на Грко-католичкото семениште е: Христоматїя, славянскаго языка од Неофита Рилски¹¹⁾. Со помоќта на раководителот на богатата семенишна библиотека, успеав да го пронајдам подарокот на Константина и Горчелав. Речникот, којшто бил одделно подврзан, не можеше да се пронајде, во моментот кога го баравме. — На првиот лист од Христоматијата стои запишано: *Za vječni uspomenu slavjanskog bratstva i uzajamnosti poklonio čitaonici s. b. Kr. Bugarin Stanko Miladinov s br[atom Gorčelavom, dne 30/6 1861]*. Текстот даден во заграда е уништен при коричењето на

¹⁰⁾ А. Д-р. Janko Šimrak, 1681—1931 Spomenica o 250-godišnjici grko-kat. sjemeništa u Zagrebu, Zagreb, 1931, str. 101.

¹¹⁾ Валерий Погорелов, *Опис на старите печатани български книги*, (1802—1877), София, 1923, бр. 230.

книгата, а овдека се реконструира врз база текстот од Записникот... Записот не е напишан со раката на Константина Миладинов. Природно, ни записот во Записникот не е од раката на Константина. Паѓа в очи дека во вториот запис името на Константина е заменето со името — Станко. Дали е тоа писарска грешка, или запишувачот сакал да даде словенски облик на грчкото име од нашиот поет?

Ова е податокот што го најдов во Грко-католичкото семениште и којшто ми даде повод да го ставам на дискусија прашањето дали со Константина бил уште некој од браќата Миладиновци во Загреб. Од записот се гледа дека, за службеникот што ја примил книгата на подарок и ја завел во Записникот на Грко-католичкото семениште, Горчелав е брат на Константина! Кој е тој брат на Константина, и дали е вистинита изјавата од записот? Дали Горчелав е име (како Светислав, Радослав, Борислав) или е тоа презиме? Нам ни се познати имињата од браќата на Константина Миладинов. Тоа се Димитрија, Атанас (Тане), Мате, Апостол и Наум. Ниедно од тие, како се гледа, не е ни приближно слично на името Горчелав! Тогаш кој е тој што заедно со Константина бил во Загреб, односно подарувал книга на Грко-католичкото семениште? Одговорот на ова прашање уште засега, врз материјалите што ни се познати, не можам да го дадам.

Но во врска со подарокот што го сторил Константин и Горчелав на Грко-католичкото семениште во Загреб, можам овдека да објавам — еден нов податок уште за еден друг подарок што го сторил Димитрија Миладинов на својот ученик и зет Кузман Шапкарев. Меѓу остатоците од библиотеката на К. Шапкарев — што се прибрани во Државната архива во Скопје*) — се наоѓа и еден оштетен примерок од истата Христоматија на Неофита Рилски. Од записот што е сторен на горната маргина од првиот запазен лист „б“ се гледа дека книгата е „Козманова А. Пасхалиофъ дадена мѝ даръ отъ Димитрија Миладиновића.“ — На долната маргина од истиот лист, пак со раката на Шапкарев даден е неговиот потпис, на грчки: Κοβρκα Α. Πασχαλιος Овој пример, како и примерот со подарокот на Грко-католичкото семениште, зборуваат дека браќата Миладиновци имале повеќе примероци од „Христоматијата“ на Неофита Рилски. Дали тие биле и растурувачи на истата? За време на краткиот престој на Константина на Св. Гора, во манастирот Зограф, кај Партенија Зографски, нашиот поет можел да го запознава словенското писмо и преку оваа „Христоматија“, која што содржи разни црквено-словенски

*) Оваа книга е добиена во Држ. архива од наследниците на Шапкарев, а Државната архива истата ја подари на Катедрата за историја на книжевноста на народите на ФНРЈ, каде е заведена под Инв. бр. 4272

текстови, а и текстови од српската книжевност (Рајик, Мушицки). Дали тогаш тој зел од таму, или од Цариград, известен број примероци, од кои, како се виде, два ги подариле?!

Во врска со ова дело на Неофит Рилски, можам да укажам уште на некои примероци најдени кај нас, што зборуваат за распространетоста негова во Македонија. Во Струга, во јули 1949 г., на научно-истражувачката експедиција организирана од наставниците и студентите на Филозофскиот факултет во Скопје најден е еден егземплар од „Христоматијата“. — Во Градскиот музеј во Охрид се наоѓа примерокот со којшто се служел првиот македонски учител во Охрид — Никола Мустре, како што се гледа од записот што се наоѓа на страна — а: „*Сосъ дружище-ми книжъ ѝ овај-мѣ естѣ оиѣ Никола Ђеорђевиѡвъ Мустре*“ (Истиот запис е даден на грчки јазик, во скратена форма, на насловната страна од книгата). Со оваа „Христоматија“ се служел и Прличе и на неа оставил многубројни лексички маргиналии. „Христоматијата“ е добавена од библиотеката на Прличе и носеше број од таа библиотека № 147 (сега, во Музејот, носи сигнатура XI-9). Во Охридскиот музеј се наоѓа уште еден примерок од книгата на Неофит Рилски (Sign. VIII-30 „Подарок од Катица М. Зафирова“). — И уште на еден примерок од делото на Неофит Рилски можам да укажам. Во Описот на библиотеката на Цинот, (Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје, Историско-филолошки оддел кн. II, стр. 100), недоволно оправдано, се опишува како книга од библиотеката на Цинот и еден егземплар од „Христоматијата“ што е, инаку, најден во Велес.

Вториот податок што се наоѓа во споменатиот записник од Грко-католичкото семениште, од којшто еден дел е објавен во Споменицата на тоа Семениште, зборува за тоа дека Константин Миладинов го посетил Семеништето на 12. VII. 1861 г. И донел, како подарок од Штрсмајера, 2 примерка од Зборникот од народни песни. И двата примерка постојат денеска во библиотеката на Семеништето.

Нешто подоцна Абел Лукшиќ, меѓу други некои книги, на 17 студени 1861 г., му подарил на Семеништето и еден примерок од Зборникот на Миладиновци.*)

3. Кој е автор на дописот за Кукуш, печатен во списанието „Български книжици“, част III, 1858 г., стр. 344—345?

Во спомнатото списание, на наведените страници, напечатена е една дописка за Кукуш. Пред оваа дописка, во истиот број на списанието, напечатена е друга една дописка пак за Кукуш, што ја напишал В. Чолаков (стр. 333—335),

*) Архивските податоци искористени во овој прилог можев да ги добијам благодареејќи на љубезноста на управата од Семеништето.

со еден подолг говор, на македонски јазик, што го одржал Чолаков на 30 ноември 1858 г. во Кукуш (стр. 336—340).

Дописката, за којашто се зборува во овој прилог, датирана е во Цариград со 18 јануари 1859 г., без заглавие, а со потпис „Единъ пѣтникъ.“

Дописката на овој непознат „пѣтникъ“ дава некои интересантни податоци за Кукуш, за Димитрија Миладинов, за воведувањето на црквено-словенскиот јазик во кукушката црква, за народната песна (авторот на дописката објавува, на стр. 346—349, две народни песни од Кукуш). Заради сето ова, дописот е користен во науката, а јас сакам, во овој прилог, да зборувам за него, и заради тоа што ми се чини дека имам некои податоци, што ни го откриваат името на авторот од дописот за Кукуш.

Во почетокот на дописот се зборува за населението во Кукуш и се констатира дека Кукуш имал 750 куќи, и дека, во близината на градот се наоѓал еден стар манастир св. Георгија, којшто бил обновен во 1834 г. Ова го заклучува авторот на дописот врз основа записите што се наоѓаат „изсѣчени надъ црковны-тѣ врата и прозорцы.“ Вториот запис, што го споменува авторот на дописот, е позначаен, оти тој точно го датира воведувањето на црквено-словенскиот јазик во употреба во Кукуш. Тој запис, според читањето на авторот на дописот, гласел: „а Марта-авин (!) обрѣтохме отдавна загубленный матерный нашъ языкъ“. Коментирајќи го овој запис, известувачот ги пренесува изјавите на кукушаните, дека на тој ден, на општа радост на кукушаните и на блиските окружија „фанахъ да пѣять въ църквата по старославянскый...“ Опишувајќи ја внатрешноста на црквата св. Георгија, авторот приметува дека сите икони и диреци биле прекриени со грчки натписи, но дека, по внимателното разгледување, можел да констатира оти старите натписи биле словенски. Откако објавува еден смешан грчко-словенски натпис, авторот ветува дека за старините на Кукуш би пишувал, ако за тоа покаже интерес списанието.

Место да пишува за старините, во наставокот на дописот, како се рече, авторот објави две народни песни, што се во врска со две кукушки старини. Едната песна зборува за изградбата на црквата св. Георгија.

„Стадо пасе чобанъ Яно
На Кукушко върх градище“ (36 стиха).

Втората песна

„Ей Стаматъ, младъ Стаматъ!“ (87 стиха)

поврзана е со друга една старина во Кукуш, со еден „голѣмъ бѣлъ-камень“, што се наоѓал „на чаршја срѣщу дукьянъ-атъ на Г. Атанасъ Кошуваля“. За овој камен „сека жена,

секо дѣте“ знаело дека тоа бил гробот на некој јунак Стамат, и дека и денес го викале тој камен „Стаматовъ-гробъ“.

За обете песни авторот им благодари на Нако Станишев и „на Дим. Миладиновъ, доберъ и милъ -ми прјателъ, учителъ на Еленско Кукушко училище, кого-то Гърци много гонееѣтъ: најголѣма му похвала е бранъ, вдигната срещу него вовъ Аѣинска Аѣина въ единъ отъ первы-тѣ листове на минальи Ноемврый мезяць.“

Зборувајќи за Стаматовата песна, авторот на дописот констатира, дека таа се пеела само двапати годишно: на Велигден и на Гурѓовден. Тој, песните ги запишал на Водици и тоа со голема мака, оти никој не сакал велигденски песни да пее за -Водици. Но, на негово барање, некои постари жени „зафатиха Стаматово-хоро“ -и додава- „Много жалобный е гласъ на тая пѣсна; хоро-то идеть кротко. И на секие два стихове жены викаѣтъ едно протѣжно ю!“ Собраните луѓе, објаснува авторот, започнаа да им се смеат на жените дека на Водици пееле велигденски песни, така што жените биле посрамени и не можеле да ја завршат песната за Стамата.

Макар доста куса работа, дописката, како реков, е интересантна поради спомнатите податоци што ги дава. Од дописката се гледа дека нејзиниот автор одржувал блиски врски со Нако Станишев и, особено, со Д. Миладинов, кого го наречува и како „мил ми пријател.“ Во користењето на оваа дописка¹), не е решена авторовата автентичност. Јас сметам дека името на авторот на спомнатиот допис го решава — Кузман Шапкарев. И еве како.

Во егземпларот на „Български книжици“, што му припаѓал на К. Шапкарев (сега во Градскиот музеј во Охрид, односно некои годишта во Државниот архив во Скопје), вредниот собирач на народни умотворби и издавач на македонски учебници, кон секое годиште давал преглед на содржината на односното годиште; на крајот на последното годиште од списанието тој дал и еден општ преглед на содржината. Така од содржината на част III, 1858 г., што ја дава Шапкарев, на еден одделен лист, залепен пред насловниот лист на списанието се гледа: „Сѣдържаніе на 3-иѣж чястѣ 1858 год.“, и под бр. 32: „Пакъ за Кукушѣ оиѣ А. Рачинскы —344“. Зборот „пак“ го употребува, бидејќи пред тоа го означува написот на Чолаков: „За Кукушѣ оиѣ В. Чолакова...“ Уште еднаш ова го потврдува Шапкарев во „Обще оглавление на всеѣо сѣдържаніе и сѣашіи намѣсѣены въ Българскыѣ Книжници оиѣ ѣри-иѣ години, 1858—9—60“. Во ова „оглавление“, под заглавието „За църковно българскжѣж Истѣорія“, а под точка 33 дава: „За Кукушѣ а-оиѣ В. Чо-

¹) И в. Хаджовъ, Браѣя Димитѣръ и Констанѣинъ Миладинови, Софиа, 1944, стр. 182;

лаковъ год А, ч в, 339; б-ошъ единъ ѿ жѣинокъ (Рачински) стр. 350²⁾. Страниците означени во ова содржина не се точни.²⁾

Ова е податокот што го дава Шапкарев, а којшто треба да го дешифрира името на авторот на односната дописка за Кукуш. Тоа е, значи, блискиот човек до браќата Миладиновци, членот на Московскиот благотворителен комитет и идниот дипломатски службеник во Пловдив.³⁾

Од материјалите што ни се познати⁴⁾, се гледа дека заправо во моментот кога анонимниот патник боравел во Кукуш и ја забележувал песната за Стамата (на Водици, б. I.), таму боравеле двајца пратеници на Московскиот благотворителен комитет: Ё. П. Јужаков и Александар Викторович Рачински. Подоцна, обајцата пишувале за своето бавење во Кукуш. Јужаков напечатил напис „Месяц в Болгарии“ во журналот „Современникъ“ за 1860 год. № 10, којшто подоцна бил препечатуван; Рачински напечатил статија: „Печальные вести из Македонии“ (во московскиот весник „День, 1862, № 21). Во оваа статија Рачински, меѓу другото, бележи: „Зимой 1858 года я познакомился в Кукуше с братом К. Миладинова, Дмитрием, занимавшим в тамошнем училище должность учителя греческаго языка. В статье Южакова, кажется, рассказана радужная встреча, сделанная Д. Миладиновим мне, как другу его брата.“

За бавењето на Рачински во Кукуш, како бележи Селищев, пишувал и Шапкарев: „Съ г. Александра Рачинский, посетивъ русски въ Варна консулъ Д. [Миладинов] се видѣ и опозна . . . въ Кукушъ прѣвъ год. 1858“. Понатаму известува Шапкарев дека Рачински (и Јужаков) останале во Кукуш до 40 дена, стварно од 10 декември 1858 до 12 јануари 1859 г.⁵⁾ За време бавењето на овие двајца во Кукуш, Димитрија, според изјавите на Шапкарев, многу се зближил со Рачински, којшто, како пишувал Јужаков во спомнатата статија — му донел од Константина, писма од Москва. Скоро едномесечното дружење во Кукуш, заедничкиот интерес спрема Константина Миладинов, можеше да ги зближи доволно Димитрија и Рачински, така што вториот можеше првиот да го нарече „мил“ пријател, во својата дописка за Кукуш.

²⁾ Вредниот Шапкарев сакајќи да го има комплет списанието, бил принудени по цели броеви од списанието, што ги немал, да ги препише. Внимателно бележел кога, преку кого, каде ги набавил годиштата на списанието. Така, за пример, го наведувам записот на Шапкарев спорен на првата страна од част III, год. 1858, внатре во венецот, со кој што е украсена првата страница: „Изъ - Книгохранилището - К. А. Шайкареева - купени ошъ въ Солунъ Преби-вающею Д. К. Паунчева - Охридјанина. 1866. маршъ. -- Въ Кукушъ“;

³⁾ Ив. Хаджовъ, Александъръ Викторовичъ Рачински за браќа Миладинови, „Училищентъ прегледъ“, 1932, № 1, стр. 107—119;

⁴⁾ А. М. Селищев, В Кукуше в 50-х годах XIX века, Македонски прегледъ, VIII-3, стр. 1—13;

⁵⁾ Исто, стр. 2.

H. Polenaković

TROIS CONTRIBUTIONS POUR LA CONNAISSANCE DES FRÈRES
MILADINOVZI

(Résumé)

1. *La presse croate sur le séjour de Constantin Miladinov à Djakovo et Zagreb, sur la durée de l'impression du Recueil de chants populaires et sur la mort des frères Miladinovtzi.*

Dans cet article l'auteur expose les nouvelles les plus importantes parues dans la presse croate (serbe et slovène) sur le séjour du célèbre poète macédonien Constantin Miladinov à Djakovo et Zagreb où il se trouvait depuis l'automne 1860 jusqu'à la fin de juillet 1861. Pendant ce temps Constantin a fait imprimer à Zagreb le Recueil connu de chants populaires (Zagreb, 1861). Dans l'article sont exposées aussi les nouvelles parues dans la presse sur la fin tragique des frères Miladinovtzi (en janvier 1862).

2. *Quel des frères Miladinovtzi se trouvait à Zagreb avec Constantin?*

L'auteur de l'exposé constate que dans la littérature qui existe sur les frères Miladinovtzi, les illustres gens de lettres de la renaissance macédonienne, on trouve des affirmations selon lesquelles Dimitria Miladinov, lui aussi, séjournait à Zagreb. D'après quelques historiens Dimitria séjournait à Zagreb en 1855/56; d'autres affirment qu'il s'y trouvait en même temps que Constantin, à savoir dans la première moitié de 1861.

L'auteur de l'article accepte ces affirmations sous réserve et prouve que Dimitria ne pouvait pas séjourner à Zagreb en 1861 (tout bien examinant non plus en 1855/56), mais qu'en 1861 se trouvait à Zagreb une certaine personne qui se disait le frère de Constantin. Cette personne au prénom de Gortchelav avait fait, ensemble avec Constantin, don de quelques livres au Séminaire gréco-catholique de Zagreb.

L'auteur a eu ces renseignements aux archives du Séminaire.

Gortchelav n'est pas connu dans la littérature scientifique comme frère de Constantin et l'auteur de l'article pose la question de son identité.

3. *Qui est l'auteur de la correspondance de Coucouche publiée dans la revue „Български книжици“, III partie, 1853, 344—345?*

Dans cet exposé on fixe le nom de l'auteur de la correspondance anonyme de Coucouche, publiée dans la revue bulgare de Constantinople.

Cette correspondance a donné les matériaux aux nombreuses discussions sur Coucouche, ville macédonienne, et sur Dimitria Miladinov.

Partant d'une remarque faite par Chapkarev, le connu folkloriste macédonien, sur un exemplaire personnel de la revue déjà citée, ainsi que de quelques autres données, l'auteur de l'article prouve que l'auteur de la correspondance est A. S. Ratchinsky, diplomate russe et membre du Comité de bienfaisance de Moscou qui entretenait des rapports intimes avec les frères Miladinovtzi.